

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора історичних наук, професора Цубенко Валерії Леонідівни на дисертацію ФЕСЕНКО АНЖЕЛІКИ АРТУРІВНИ на тему: «Внесок Почесних громадян Півдня України у розвиток регіону другої половини ХІХ – початку ХХ ст.», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Вивчення модерного періоду української історії, складовою якого стало формування органів громадської організації та самоврядування міського населення – інститутів Почесного громадянства, є однією з актуальних науково-теоретичних проблем сучасної історичної науки.

На сьогодні історіографічний доробок містить певну кількість праць з різних напрямів даної проблематики. Зокрема, розробленою є тема організації органів тодішнього державного управління – у низці дисертацій, монографій та статей розкрито різні аспекти життєдіяльності генерал-губернаторств в Україні ХІХ – початку ХХ ст., проаналізовано їх станову структуру. Водночас, подальшого дослідження потребують процеси, які відбувалися на регіональному рівні. У контексті цього обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною й певною мірою заповнює існуючі прогалини в цій проблематиці, що є дуже важливим для історичної науки.

У дисертації обґрунтовано актуальність обраної наукової проблематики, чітко окреслені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, відповідно до яких визначені його хронологічні та географічні межі. Логічною є обрана структура роботи, яка дозволила розв'язати поставлені завдання.

А. А. Фесенко проаналізувала стан наукового вивчення теми, внесок попередників, які займалися вивченням окремих аспектів історії міського самоврядування загалом та у Південному регіоні України зокрема. Можна погодитися із виділеними етапами дослідження даної проблематики, а також із їхньою загальною характеристикою. Позитивним є те, що, крім розгляду доробку сучасних вітчизняних вчених, у роботі здійснено й аналіз праць

вчених XIX – початку XX ст. Ретельне вивчення історіографії проблеми дало можливість зробити висновок, з яким слід погодитися, що, попри безумовні здобутки, нині немає спеціальної комплексної наукової праці, присвяченої становленню та розвитку інституту Почесного громадянства модерної доби.

У роботі використано широке коло різноманітних опублікованих і неопублікованих джерел. Заслуговує на увагу запропонований авторкою варіант їхньої типологізації. В процесі роботи були використані матеріали 2 закордонних і 4 регіональних архівів, які відповідають географії обраного для дослідження регіону. Загалом джерельна база є достатньою, значна частина джерел вводиться до наукового обігу вперше.

Цілком логічним є те, що своє дослідження А. А. Фесенко розпочинає з аналізу законодавчо-правової практики присвоєння та трансформації станової категорії Почесного громадянства. Спираючись на архівні документи, дані тогочасної періодичної преси та попередні напрацювання науковців, дисертантка охарактеризувала питання організаційної та юридичної трансформації наявної станової категорії та Почесних громадян міст протягом модерної доби.

У роботі показано персональний внесок Почесних громадян Миколаєва та Севастополя у розбудову та зміцнення обороноздатності міст напередодні Кримської війни. В загальних рисах у дисертації розглянуто ключові соціально-політичні та економічні чинники, що впливали на життя регіону. Слушним є зауваження авторки, що більшість інфраструктурних проєктів, розпочатих Почесним громадянином Миколаєва, адміралом О.Грейгом, завершилися у другій половині XIX – на початку XX ст.

Основний обсяг дисертації присвячений аналізу впливу Почесних громадян на розвиток міст у другій половині XIX ст. Слід погодитись з твердженням А. А. Фесенко, що після поразки Російської імперії у Кримській війні різко зросла необхідність у представниках регіональної еліти, які б змогли взяти на себе тягар прийняття та реалізації рішень по відбудові зруйнованого Севастополя та започаткуванні інших форм господарчої

діяльності в Миколаєві та Севастополі після заборони військово-морського флоту на Чорному морі.

У такий період зростає роль кращих представників регіональної еліти – Почесних громадян міст у стабілізації соціально-економічної ситуації та її подальшому покращенні. Такими особами стали військовий губернатор Миколаєва Б. фон Глазенап, М. Аркас, севастопольські градоначальники, міські голови П. Кислинський, П. Перелешин, М. Казі. Завдяки їх ініціативності вдалося мінімізувати наслідки втрат містами статусів центрів військово-морського флоту, диверсифікувати фінансові надходження в міста шляхом комерціалізації їх економіки, модернізувати технічне оснащення портів і підприємств.

Предметом дослідження, насамперед, стала трансформація станового інституту Почесного громадянства, визначення прав та обов'язків Почесних громадян як привілейованої соціальної верстви, виокремлення їх внеску у комплексний розвиток базових центрів кораблебудування та військово-морського флоту регіону – Миколаєва та Севастополя модерної доби.

Можна цілком погодитися з висновками А. А. Фесенко, що персональний внесок Почесних громадян південноукраїнських міст Миколаєва та Севастополя у розвиток регіону є достатньо високим. Почесні громадяни лобіювали розвиток економіки, поліпшення міського побуту – прокладання водогонів та каналізацій, поліпшення екології міст, започатковували електричний транспортний рух та музейну справу. Вкладали кошти, зокрема й особисті, у розвиток медичних та освітніх закладів.

Загалом, дисертаційна робота насичена значним за обсягом фактологічним матеріалом, що суттєво доповнює історію економічних, соціально-політичних і культурних аспектів вітчизняної історії модерної доби. Дисертантка характеризує історичне значення діяльності інституції Почесного громадянства як такої, що дозволило спрямувати всі зусилля та потенціал міст на створення умов для функціонування Чорноморського

флоту та розвитку суднобудування. Така політика, за твердженням А. А. Фесенко, призведе до того, що Миколаїв і Севастополь за радянських часів збережуть за собою статус військово-морських центрів Чорноморського флоту і суднобудівної промисловості.

У висновках наприкінці дисертації підсумковані найважливіші результати дослідження, узагальнені обґрунтовані у дисертації основні положення, що виносяться на захист. Відзначимо й той факт, що головні висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення в публікаціях за темою.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що наведені в дисертації факти, висновки та узагальнення можуть бути використані під час підготовки узагальнювальних праць з історії України та Південного регіону модерного часу. Матеріали дослідження можна використовувати в дидактичних цілях під час підготовки до уроків у школі, лекційних та семінарських занять у закладах вищої освіти, під час розгляду відповідних тем із нормативних курсів «Історія України», «Історія рідного краю». Наведені в дисертації факти, висновки й узагальнення можуть стати корисними в краєзнавчій та екскурсійній роботі.

Автореферат відображає зміст дисертації та основні результати дослідження. Він оформлений відповідно до чинних вимог. Провідні положення автореферату та дисертації є ідентичними.

Разом із констатацією новаторського характеру та повноцінного розкриття обраної теми дисертаційна робота А. А. Фесенко не позбавлена й окремих недоліків. Зокрема:

- На нашу думку, певним недоліком роботи є те, що поза увагою дисертантки залишились інші міста Півдня України – Одеса та Херсон.

- Недоліком є те, що дисертантка не виробила єдиних підходів і єдиної схеми для характеристики діяльності всіх Почесних громадян Миколаєва та Севастополя того періоду. В результаті внесок конкретних Почесних

громадян висвітлено по-різному. Недостатньо висвітленим залишилось питання діяльності Почесних громадян Миколаєва початку XX ст.

– Недостатньо уваги у роботі приділено ролі Почесного громадянина Миколаєва М. Аркаса у розбудові міста.

– Варто було б вмістити додатки (для прикладу навести протоколи засідань Міських дум щодо присудження звання «Почесний громадянин міста»), зробити перелік Почесних громадян Миколаєва та Севастополя, скласти хронологію їх діяльності тощо.

– У роботі є орфографічні та стилістичні помилки, зустрічаються неточності у написанні географічних назв.

У підсумку вважаємо, що вказані зауваження та побажання не знижують загальної високої оцінки дисертації А. А. Фесенко. Дисертаційна робота є самостійним, завершеним авторським дослідженням. За своїм науково-теоретичним рівнем, новизною визначених та розв'язаних завдань, обґрунтованістю основних положень, а також науковим та практичним значенням дисертаційне дослідження **«Внесок Почесних громадян Півдня України у розвиток регіону другої половини XIX – початку XX ст.»** відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08. та № 1159 від 30.12 2015 р. (зі змінами), а її автор – Анжеліка Артурівна Фесенко заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства
Одеської державної академії будівництва
та архітектури

Підпис В. Л. Цубенко засвідчую:

проректор з наукової роботи

В. Л. Цубенко

Є. В. Клименко